

ევროკავშირის ბაზარზე ქართული აგროსასურსათო პროდუქტების კონკურენტუნარიანობის მდგომარეობა

საექსპორტო აგროსასურსათო პროდუქტების შეჩჩევა და მისი კონკურენტუნარიანობის დონის შეფასების შესახებ კვლევა მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს ოპტიმალური საექსპორტო პოტენციალისა და ადგილობრივი წახმობების პირობების განსაზღვრაში. აგროსასურსათო პროდუქტების მაღალი კონკურენტუნარიანობა ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოების ერთ-ერთი ქვაკუთხედი იქნება. ხოლო შიგა და საერთაშორისო ბაზრებზე კონკურენტუნარიანი აგროსასურსათო პროდუქტების მიწოდება ხელს შეუწყობს წახმობების სამომავლო განვითარებას. კვლევის მიზანია ქართული საექსპორტო აგროსასურსათო პროდუქტების კონკურენტუნარიანობის დონის დადგენის საფუძველზე მისი როლის განსაზღვრა საექსპორტო პოტენციალის შეფასებაში. საექსპორტო აგროსასურსათო პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის შეფასება განხორციელდა ევროკავშირის ბაზრისთვის. მკვლევარის მიერ გამოთქმული დასკვნები გამყარებულია საკვლევი პროდუქტის 16 წლიან პერიოდზე დაკვირვებისა და შესაბამისი ინდექსების გაანგარიშებით.

წინამდებარე კვლევისთვის გამოყენებულ იქნა ანალიზის, სინთეზის, შედარების, დეფიციტის და ინდექსის მეთოდები. სტატისტიკური წახმობების თეორიისა და ემპირიის ანალიზს. აგროსასურსათო პროდუქტების კონკურენტუნარიანობა შეფასდა გამოვლენილი შედარებითი უპირატესობის (RCA), სავაჭრო ბალანსის ნოქმადიზაციის, ვაჭრობის ინტენსივობის ინდექსის საფუძველზე. ყველა მონაცემი დამუშავებულია ავტომატური მიერ. საკვლევი აგროსასურსათო პროდუქტების შეჩჩევა მოხდა, ერთი მხრივ, იმის გათვალისწინებით, თუ რომელი აგროსასურსათო პროდუქტების ექსპორტირება ხდება მიმდინარე ეტაპზე, ხოლო მეორე მხრივ, რომელი აგროსასურსათო პროდუქტების ექსპორტირებაა შესაძლებელი.

საკვანძო სიტყვები: პროდუქტის კონკურენტუნარიანობა, გამოვლენილი შედარებითი უპირატესობა, ნოქმადიზაციის ინდექსი, ვაჭრობის ინტენსივობის ინდექსი, აგროსასურსათო პროდუქტი

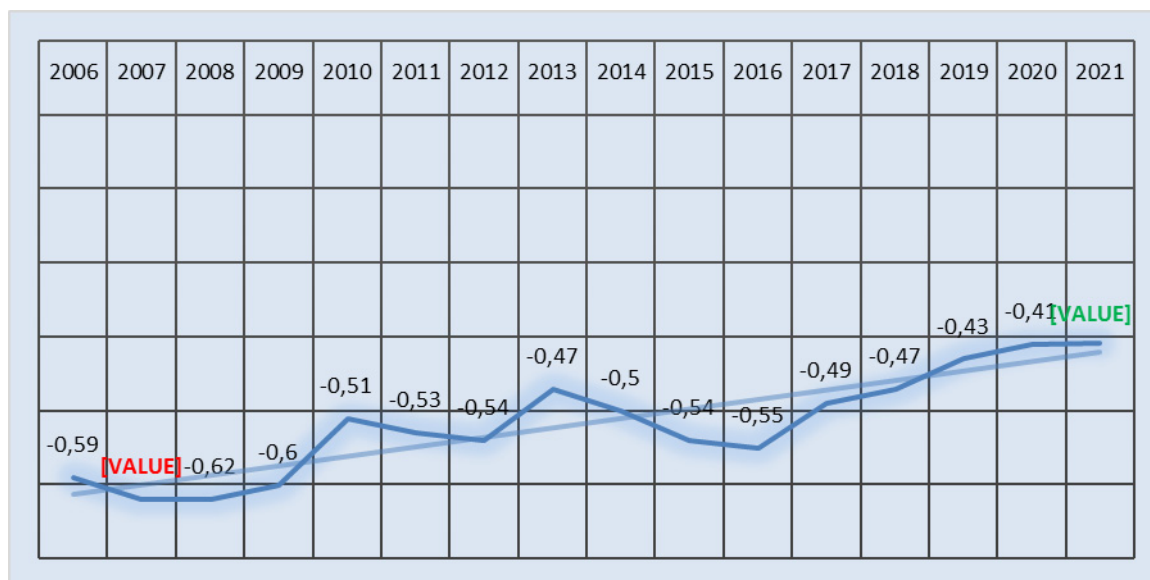
პროდუქტის კონკურენტუნარიანობა მნიშვნელოვანი ინფორმაციაა სანარმოებისთვის, რადგან ის ეხმარება მათ განსაზღვრონ პროდუქტის პოზიცია ბაზარზე (Chen & Miller 2014). კონკურენტუნარიანობის შესახებ ინფორმაციის საფუძველზე, სანარმოებს, ასევე, შეუძლიათ გაანალიზონ თავიანთი პროდუქტის ნაკლოვანებები ზოგიერთ მნიშვნელოვან სფეროში და გააუმჯობესონ მათი კონკურენტუნარიანობა შესაბამისი კონკურენტული სტრატეგიის შემუშავებით (Huang & Chen 2019). კონკურენტუნარიანობამ შესაძლოა გადამწყვეტი როლი ითამაშოს საექსპორტო პოტენციალის სწორად და მიზანმიმართულ ათვისებაში განვითარებადი ქვეყნებისთვის.

ნაციონალური, ანუ ქვეყნის დონეზე კონკურენტუნარიანობის შესწავლის საწყის ეტაპზე მკვლევარების მიერ დიდი ყურადღება ექცევა სტაბილური ექსპორტის არსებობას სხვა ქვეყნებში, რომელიც ემყარება საკუთარ ქვეყანაში შექმნილ აქტივებსა და გამოცდილებას (გაგნიძე, 2012). მაგალითად, 2021 წელს აგროსასურსათო პროდუქტის ექსპორტი წინა 2020 წელთან შედარებით გაზრდილია 21%-ით. საქართველოდან ექსპორტირებულია 1 142 მლნ აშშ დოლარის ღირებულების აგროსასურსათო პროდუქტი, აგროსასურსათო პროდუქტების ექსპორტი 99 ქვეყანაში განხორციელდა (საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, 2022). მეორე მხრივ, მკვლევრები აღნიშნავენ, კონკურენტუნარიანობაში უნდა გამოიყოს რამდენიმე ასპექტი, კერძოდ: ა) კონკურენტუნარიანობა, რომელიც გამოვლენილია და დადასტურებულია და ბ) კონკურენტუნარიანობა, რომელიც პოტენციურად არსებობს, თუმცა, მისი რეალიზაცია შესაძლებელია სხვა ფაქტორების მეშვეობით. გ) კონკურენტუნარიანობა, რომელიც შექმნილია ხელოვნურად, ადამიანის ნებელობითი გადანაცვებით საფუძველზე. დ) კონკურენტუნარიანობა, რომელიც ეფუძნება ცალკეული სპეციფიკური ფაქტორის არსებობას (ლაღანიძე, 2013). ჩვენ კვლევის მიზნებისთვის განვიხილავთ პირველი

მათგანს, ანუ არსებულ კონკურენტუნარიანობას, რომელიც ეფუძნება ქვეყნის აბსოლუტურ ან ფარდობით უპირატესობას საგარეო ვაჭრობაში.

ამდენად, თავდაპირველად, ზოგად ჭრილში განხილულია საქართველოს სავაჭრო ბალანსის ნორმალიზაციის ინდექსი². გაანგარიშებები ჩატარებულია ავტორის მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალურ მონაცემებზე დაყრდნობით.

დიაგრამა 1. საქართველოს სავაჭრო ბალანსის ნორმალიზაციის ინდექსი 2006-2021 წლები³

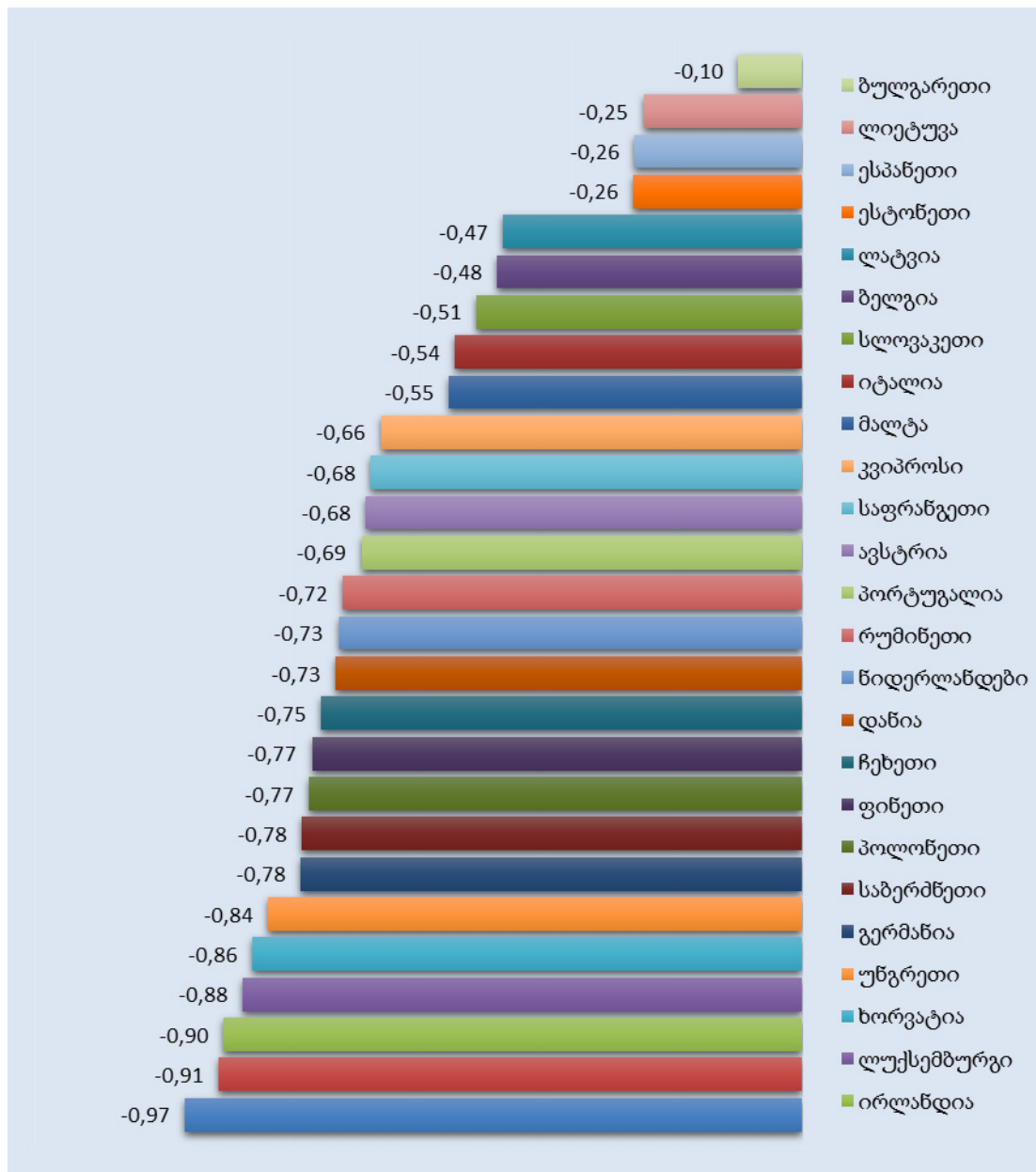
დიაგრამიდან 1 ჩანს, რომ მოცემული ინდექსი არის უარყოფითი, რაც ნიშნავს მაღალ იმპორტულ მაჩვენებელს საქართველოსთვის. თუ ზოგადად ინდექსი გვიჩვენებს შესაბამის პარტნიორთან საგარეო ვაჭრობის მდგომარეობას, ამ შემთხვევაში მიზანშეწონილია აღნიშნული ინდექსი გავიანგარიშოთ ცალკეული სავაჭრო პარტნიორის დონეზე და შემდეგ იგი შედარდეს ზოგად ინდექსს. მიღებულია, რომ თუ ინდექსი იცვლება 0-დან 1-მდე, მაშინ ექსპორტი ცალსახად აჭარბებს იმპორტს. აღსანიშნავია, რომ მოცემულ ანალიზზე დაყრდნობით, სავაჭრო ბალანსს ზოგადი განვითარების დადებითი ტრენდი ახასიათებს. ამდენად, ნორმალიზაციის ინდექსი გაანგარიშებულია ქვეყნების ჯგუფების მიხედვით. მაგალითად, 16 წლიანი პერიოდისთვის საქართველოს ევროკავშირის (EU) ქვეყნებთან საშუალოდ ნორმალიზაციის ინდექსმა შეადგინა (0,61) ერთეული, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის (დსთ) ქვეყნებთან (CIS) – (0,35) ერთეული, შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციის ქვეყნებთან (BSEC) – (0,48) ერთეული, ხოლო ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნებთან (OECD) - (0,64). როგორც გამოჩნდა, ქვეყნების ჯგუფების მიხედვით დათვლილი სავაჭრო ბალანსის ნორმალიზაციის ინდექსის მიხედვით საქართველო საჭიროებს ყველა ზემოთ მოცემულ ქვეყნების ჯგუფთან საექსპორტო პოტენციალის ათვისებას. ეს საკითხი განსაკუთრებით მწვავეა ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნებისა და ევროკავშირის ქვეყნების შემთხვევაში. სხვა სიტყვებით, ამ ქვეყნების ჯგუფებისთვის იმპორტის მოცულობა ბევრად აღემატება ექსპორტს. ამასთან, მოცემულ მონაცემებზე დაყრდნობით ყველაზე დაბალი ნორმალიზაციის ინდექსი ე.ი. შედარებით უკეთესი სავაჭრო მდგომარეობა საქართველოს აქვს დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების ჯგუფთან.

² ნორმალიზაციის ინდექსი გაანგარიშდა შემდეგი ფორმულით: $N=(X-M)/(X+M)$, სადაც X არის მთლიანი ექსპორტი; M - მთლიანი იმპორტი.

³ გაანგარიშებულია ავტორის მიერ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით, საგარეო ვაჭრობა, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/35/sagareo-vachroba>

გამომდინარე აქედან, შემდეგ ეტაპზე გავიანგარიშეთ უშუალოდ ევროკავშირის ცალკეული ქვეყნის დონეზე სავაჭრო ბალანსის ნორმალიზაციის ინდექსების საშუალო მაჩვენებელი. 16 წლიანი დროითი პერიოდის შესწავლამ შემდეგი შედეგი მოგვცა (იხ. დიაგრამა 2).

დიაგრამა 2. ნორმალიზაციის ინდექსები ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მიხედვით (საშუალო)⁴

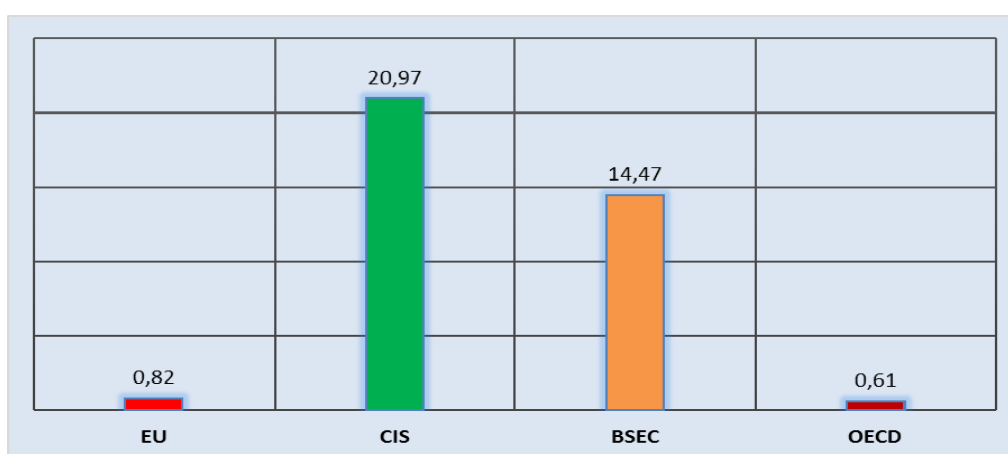
დიაგრამიდან 2 კარგად ჩანს, რომ ევროკავშირის ქვეყნებიდან საქართველოს შედარებით ხელსაყრელი სავაჭრო ბალანსის ნორმალიზაციის ინდექსის მნიშვნელობა გააჩნია ბულგარეთთან, ლიეტუვასთან, ესტონეთთან, ესპანეთთან და ლატვიასთან. ხოლო შედარებით არასახარბიელო მდგომარეობა საქართველოს აქვს ევროკავშირის შემდეგ ქვეყნებთან: შვედეთი, სლოვენია, ირლანდია, ლუქსემბურგი და ხორვატია.

საექსპორტო პოტენციალის შეფასების კიდევ ერთ-ერთი მეთოდია ვაჭრობის ინტენსივობის ინდექსის გაანგარიშება⁵. უნდა ითქვას, რომ ვაჭრობის ინტენსივობის ინდექსი აბსო-

⁴ გაანგარიშებულია ავტორის მიერ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით, სავაჭრო ვაჭრობა, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/35/sagareo-vachroba>

ლუტურად ზუსტად არ ზომავს საექსპორტო პოტენციალს, მაგრამ რამდენიმე ბაზრის შედარების შემთხვევაში, ის ძალიან კარგად ასრულებს იმ ფუნქციას, რომ სწორად განისაზღვროს ბაზრები, სადაც საექსპორტო პოტენციალი ყველაზე უარესადაა ათვისებული და, ამდენად, ამ ბაზრებზე მოხდეს საექსპორტო აქტივობის კონცენტრაციის ხელშეწყობა (Gaganidze & Ramishvili 2018). ინდექსის მიღებული მაჩვენებელი I_{ij} თუ მეტია ერთზე, მაშინ სავაჭრო პარტნიორი გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანი სავაჭრო პარტნიორია ჩვენთვის, ვიდრე ჩვენ მისთვის. თუ მიღებული მაჩვენებელი ერთის ტოლია, მაშინ საექსპორტო პოტენციალი ადეკვატურია ჩვენი შესაძლებლობებისა და იმპორტიორი ქვეყნის შესაძლებლობებისა, ხოლო თუ ის ერთზე ნაკლებია, მაშინ ჩვენს ექსპორტს აქვს გამოუყენებელი პოტენციალი. ამ შემთხვევაში გამოუყენებელი საექსპორტო პოტენციალი განისაზღვრება, როგორც სხვაობა - რა იქნებოდა ექსპორტის მაჩვენებელი რომ ყოფილიყო ერთის ტოლი და რა არის რეალურად (ღალანძიძე, 2015).

განვიხილოთ ვაჭრობის ინტენსივობა საქართველოსა და ცალკეულ ქვეყანათა ჯგუფს შორის (იხ. დიაგრამა 3).

დიაგრამა 3. ვაჭრობის ინტენსივობის ინდექსი: საქართველო და ევროკავშირის (EU) ქვეყნები, საქართველო და დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის (დსთ) ქვეყნები (CIS), საქართველო და შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციის (BSEC) ქვეყნები, საქართველო და ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ქვეყნები (OECD) (საშუალო მაჩვენებელი).⁵

მონაცემთა ანალიზმა აჩვენა, რომ ვაჭრობის ინტენსივობის ინდექსი ევროკავშირის ქვეყნებთან ძირითად შემთხვევებში არის ერთზე ნაკლები ე.ი. საქართველოს საექსპორტო პოტენციალი არ არის საკმარისად გამოყენებული, მიუხედავად ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებისა. საპირისპირო შედეგს ვხედავთ საქართველოსა და დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის (დსთ) ქვეყნების ვაჭრობის ინტენსივობის ინდექსის შემთხვევაში. კერძოდ, ეს უკანასკნელი ერთს ბევრად აღემატება. გამომდინარე აქედან, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ როგორც სავაჭრო პარტნიორი, საქართველოსთვის ბევრად მნიშვნელოვანია დსთ-ს ქვეყანათა ჯგუფი, ვიდრე საქართველო მათთვის. აღნიშნულ საკითხზე მიუთითებენ ქართველი მეცნიერები ავთანდილ სილაგაძე და თამარ ათანელიშვილი 2020 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში, რომელშიც აღნიშნულია, რომ მაღალია დსთ-ს წევრი ქვეყნების წვლილი საქართველოს საგარეო ვაჭრობა-

⁵ ინდექსი გაიანგარიშება შემდეგნაირად:

$I_{ij} = (X_{ij}/X_i) / (M_j/M)$, სადაც, X_{ij} – i ქვეყნის ექსპორტი j ქვეყანაში, X_i – i ქვეყნის მთლიანი ექსპორტი, M_j – j ქვეყნის მთლიანი იმპორტი, M – მსოფლიო იმპორტი

⁶ გაანგარიშებულია ავტორის მიერ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით, საგარეო ვაჭრობა, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/35/sagareo-vachroba>

ში. ამასთან, დსთ-ის ქვეყნებიდან რუსეთის წილი (კონტრიბუცია) ექსპორტსა და იმპორტში და საქართველოში განხორციელებულ ფულადი გზავნილებში საგრძნობლად მაღალია. მკვლევრები მიზანშეწონილად მიიჩნევენ, რომ დსთ-ს ქვეყნებზე დამოკიდებულება შემცირდეს წარმოების კონკურენტუნარიანობის გაზრდით, საგარეო ბაზრების დივერსიფიკაციის და ურთიერთობების გაღრმავებით ევროკავშირთან, აშშ-სთან და სხვ (Silagadze & Atanelishvili 2020). მსგავსად ანალოგიური მდგომარეობა იკვეთება საქართველოსა და შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციის ქვეყნებს შორის, მათი ვაჭრობის ინტენსივობის ინდექსი ბევრად აღემატება ერთს. და ბოლოს, საქართველოსა და ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნებს შორის არსებულ ვაჭრობის ინტენსივობის მდგომარეობა, ასევე, სავალალოა. ინდექსი ნაკლებია ერთზე, ე.ი. ამ მიმართულებითაც არ არის გამოყენებული საექსპორტო პოტენციალი.

შემდეგი ეტაპი იყო უშუალოდ აგროსასურსათო პროდუქტების კონკურენტუნარიანობის შეფასება. კონკურენტუნარიანობა შეფასდა გამოვლენილი შედარებითი უპირატესობის (RCA) ინდექსის საფუძველზე (Balassa 1965, 1971, 1977). შეფასებისთვის ერთიანი მდგომის უზრუნველსაყოფად გამოყენებულია საერთაშორისო სავაჭრო ცენტრის მონაცემები (International Trade Centre). პროდუქტთა მხოლოდ ორი ჯგუფისთვის (080121 - ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაუცლელი, ტყის კაკალი ანუ თხილი (Corylus spp.) და 080222 - ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაცილი, ტყის კაკალი ანუ თხილი (Corylus spp.)) ოფიციალური მიმართვის საფუძველზე იქნა გამოთხვავილი მონაცემები საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურიდან. რადგან პროდუქტების კონკურენტუნარიანობა დათვლილია ევროკავშირის ბაზრისთვის, ამიტომ RCA-ის ტრადიციულმა ფორმულამ ცალკეული პროდუქტის შემთხვევაში მიიღო შემდეგი სახე:

$$RCA = \frac{\text{საქართველოს 1 პროდუქტის ექსპორტი}}{\text{საქართველოს მთლიანი ექსპორტი}} / \frac{\text{ევროკავშირის 1 პროდუქტის მთლიანი ექსპორტი}}{\text{ევროკავშირის მთლიანი ექსპორტი}}$$

საკვლევი აგროსასურსათო პროდუქტის შერჩევა მოხდა საექსპორტო პროდუქტის შერჩევის კრიტერიუმებიდან გამომდინარე. კერძოდ, საექსპორტო აგროსასურსათო პროდუქტების შესაფასებლად ჩვენ მიერ გამოიყო შემდეგ ძირითადი მაჩვენებლები: ტენდენციები ექსპორტში, ადგილობრივი წარმოება და თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტები.

2021 წლის ადგილობრივი წარმოების ერთწლიანი და მრავალწლიანი კულტურების წარმოების მონაცემებზე დაკვირვებამ ცხადყო, რომ ლიდერი პოზიციები უკავიათ შემდეგ პროდუქტებს: ყურძენი, ვაშლი, თხილი და ატამი მრავალწლოვანი კულტურების შემთხვევაში და სიმინდი, კარტოფილი, ბოსტნეული ერთწლიანი კულტურების შემთხვევაში.⁷

2021 წლის მონაცემების მიხედვით თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი გააჩნია ყურძენს - 173%, შემდეგი არის კარტოფილი - 115% და კვერცხი (98%).⁸

2021 წელს ექსპორტის მოცულობის მიხედვით ლიდერობს ყურძნის ნატურალური ღვინოები, სპირტიანი სასმელები, მინერალური და მტკნარი წყლები, თხილი.

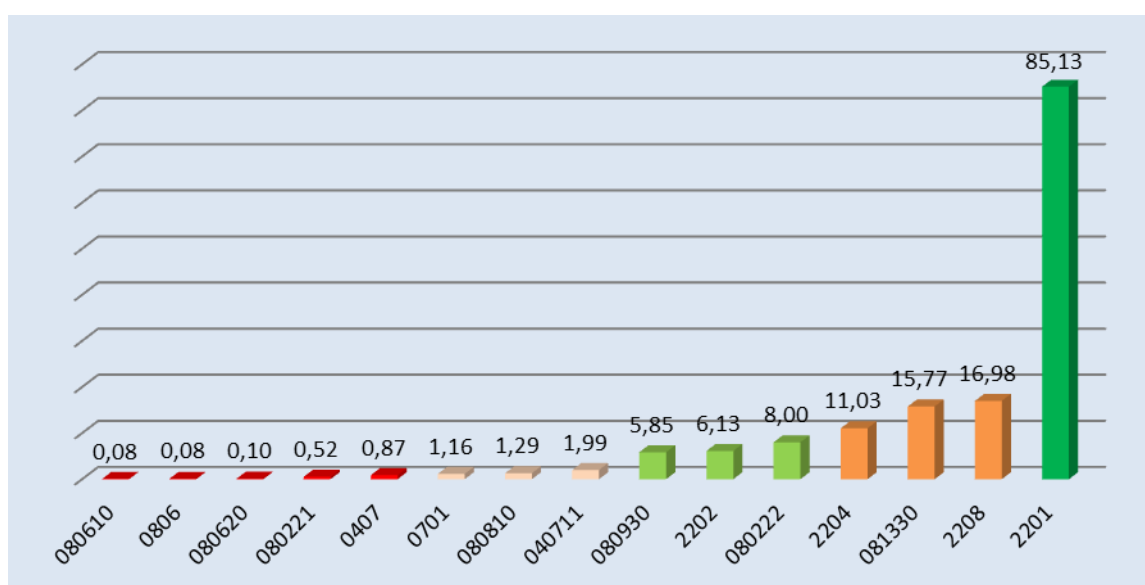
შერჩეული პროდუქტებისთვის დადგინდა საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურა (HS 2012-2017 კომბინირებული).

⁷ დამუშავებულია ავტორის მიერ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით, ერთწლიანი კულტურების წარმოება, მრავალწლოვანი კულტურების წარმოება, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/196/soflis-meurneoba>

⁸ დამუშავებულია ავტორის მიერ, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მონაცემებზე დაყრდნობით, საქართველოს აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტი, 2022

გამოვლენილი შედარებითი უპირატესობის ინდექსი (RCA) ერთი შეხედვით ემყარება რიკარდოს ვაჭრობის თეორიას, რომელიც ამტკიცებს, რომ ქვეყნებს შორის სავაჭრო ურთიერთობები რეგულირდება სწორად მათ შორის პროდუქტიულობის შედარებითი განსხვავებებით. მიუხედავად იმისა, რომ პროდუქტიულობის ასეთ განსხვავებებზე ძნელია დაკვირვება, RCA ინდექსი საკმარის შესაძლებლობას გვაძლევს ვაჭრობის მონაცემების გამოყენებით ასეთი „გამოვლენისთვის“ (Bojnec & Fertő 2015). მოცემული ინდექსი იძლევა იმის საშუალებას, რომ იგი გამოვიყენოთ ცალკეული ქვეყნის პროდუქტის საექსპორტო კონკურენტუნარიანობის შეფასებისა და ექსპორტისთვის კონკურენტუნარიანი პროდუქტების პირველადი გამოვლენისთვის. თუმცა, მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის ფაქტიც, რომ მასში არ არის გათვლისწინებული ისეთი ფაქტორები, რომლებმაც შეიძლება გავლენა მოახდინონ კონკურენტუნარიანობაზე, მაგალითად: ტარიფები, არასატარიფო ზომები, სუბსიდიები და სხვა.

RCA ინდექსი ჩვენ მიერ გაანგარიშებულია 2006-2021 დროის მონაკვეთში იმისათვის, რომ გვეჩვენებინა მისი განვითარება დინამიკაში. კვლევის შედეგების საშუალო მაჩვენებელი თითოეული პროდუქტის შემთხვევაში მოცემულია დიაგრამაზე 4.

დიაგრამა 4. 2006-2021 წლებში გამოვლენილი შედარებითი უპირატესობის ინდექსის საშუალო მაჩვენებელი პროდუქტებისთვის: მინერალური და მტკნარი წყლები (2201), ახალი ატამი, ნექტარინების ჩათვლით (080930), ხმელი ვაშლი (081330), ეთილის სპირტი არადენატურირებული, სპირტის კონცენტრაციით 80 მოც. %-ზე ნაკლები, სპირტიანი სასმელები (ათასი ლიტრი, 100 % სპირტი) (2208), ყურძნის ნატურალური ღვინოები (2204), წყლები, მინერალურისა და დაგაზიანებულის ჩათვლით, შაქრის დანამატების შემცველობით (2202), შინაური ქათმის, (*Gallus domesticus*) ახალი კვერცხი ნაჭუჭით, ინკუბირებისათვის (040711), ახალი ვაშლი (080810), ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაცილილი, ტყის კაკალი ანუ თხილი (*Corylus spp.*) (080222), ფრინველის კვერცხი, ნაჭუჭით, ახალი, დაკონსერვებული ან მოხარშული (0407), კარტოფილი, ახალი ან შეყინული (0701), ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაუცვლელი, ტყის კაკალი ანუ თხილი (*Corylus spp.*) (080221), ახალი ყურძენი (080610), ყურძენი, ახალი ან გამხმარი (0806), ხმელი ყურძენი (080620)

RCA ინდექსის გათვლით გამოიკვეთა შემდეგი მდგომარეობა: 2006-2021 წლის განვითარების დინამიკის შეფასებით მხოლოდ შემდეგი პროდუქტების ჯგუფებისთვის დაფიქსირდა ზრდადი განვითარების ტენდენცია: ყურძნის ნატურალური ღვინოები, ყურძენი, ახალი ან გამხმარი, შინაური ქათმის, (*Gallus domesticus*) ახალი კვერცხი ნაჭუჭით ინკუბირებისათვის, მინერალური და მტკნარი წყლები, ახალი ყურძენი, ახალი ვაშლი, ხმელი ვაშლი, კარტოფი-

ლი, ახალი ან შეყინული, ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაუცლელი, ტყის კაკალი ანუ თხილი (*Corylus spp.*), ფრინველის კვერცხი, ნაჭუჭით, ახალი, დაკონსერვებული ან მოხარშული, ახალი ატამი, ნექტარინების ჩათვლით. ხოლო კლებადი განვითარების ტენდენცია ახასიათებს შემდეგ პროდუქტებს: სპირტიანი სასმელები, ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაუცლელი, ტყის კაკალი ანუ თხილი (*Corylus spp.*), წყლები, მინერალურისა და გაზიანის ჩათვლით, შაქრის დანამატების შემცველობით და ხმელი ყურძენი. მიუხედავად ამისა, ჩვენთვის მნიშვნელოვანია აღნიშნული ინდექსის მნიშვნელობა შევადაროთ ერთს, რათა გავიგოთ მოცემული პროდუქტი არის თუ არა კონკურენტუნარიანი ბაზარზე.

საშუალო მაჩვენებლის მიხედვით RCA ინდექსი აღემატება ერთს ($RCA > 1$) და, შესაბამისად, კონკურენტუნარიანობით ხასიათდება შემდეგი პროდუქტები (დალაგებულია კლებადობის მიხედვით): მინერალური და მტკნარი წყლები, სპირტიანი სასმელები, ხმელი ვაშლი, ყურძნის ნატურალური ღვინოები, ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაუცლელი თხილი, წყლები, მინერალურისა და დაგაზიანებულის ჩათვლით, შაქრის დანამატების შემცველობით, ახალი ატამი, ნექტარინების ჩათვლით, შინაური ქათმის, (*Gallus domesticus*) ახალი კვერცხი ნაჭუჭით, ინკუბირებისათვის, ახალი ვაშლი და კარტოფილი.

საშუალო მაჩვენებლის მიხედვით RCA ინდექსი ნაკლებია ერთზე ($RCA < 1$) შემდეგი პროდუქტებისთვის: ახალი ყურძენი, ყურძენი ახალი ან გამხმარი, ხმელი ყურძენი, ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაუცლელი თხილი, ფრინველის კვერცხი, ნაჭუჭით, ახალი, დაკონსერვებული ან მოხარშული.

ამ კუთხით ძალიან საინტერესო შედეგები მივიღეთ. ექსპორტის მაჩვენებლებში პირველი და მეორე მაჩვენებელი მოდის ღვინოსა და სპირტიან სასმელებზე. თუმცა, მათ შედარებით დაბალი RCA ინდექსის მაჩვენებელი გააჩნიათ, ვიდრე სხვა პროდუქტებს, მაგალითად მინერალურ და მტკნარ წყლებს, ახალ ატამს, ხმელ ვაშლს. მსგავსი გამოვლინდა უაღკოპოლო გაზიანი სასმელების შემთხვევაშიც. რაც შეეხება თხილს, აქ ორი შემთხვევა უნდა განვიხილოთ. მართალია, ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაუცლელი თხილი (კოდი: 080222) არის კონკურენტუნარიანი ($RCA > 1$), მაგრამ მასზე უფრო მაღალი RCA ინდექსი აქვს ხმელ ვაშლს. ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაუცლელი თხილი (კოდი: 080221) არის არაკონკურენტუნარიანი ევროკავშირის ბაზარზე, მისი RCA ინდექსი ნაკლებია ერთზე.

ამგვარად, ზემოთ მოტანილი მსჯელობიდან გამომდინარე, პოტენციურ მაღალი კონკურენტუნარიანობის მქონე დამატებით საექსპორტო პროდუქტებად გვევლინება ატამი, ვაშლი და კვერცხი, რომელთაც, ასევე, გააჩნიათ ზრდადი განვითარების ტენდენცია.

ამდენად, საქართველოს აქვს პოტენციალი, აგროსასურსათო პროდუქტების წარმოების მიხედვით გახდეს კონკურენტუნარიანი ევროკავშირის ბაზარზე. ვფიქრობთ, კონკურენტუნარიანი პროდუქტების წარმოება გამოიწვევს ეროვნული რესურსების ეფექტიან გამოყენებას, მოსახლეობის კვების სტრუქტურისა და ხარისხის გაუმჯობესებას, შიგა და საერთაშორისო ბაზრებზე წილების მოპოვებას, საგადამხდელო ბალანსის დეფიციტის შემცირებას, ქვეყნის სასურსათო დამოუკიდებლობის ხარისხის გაზრდას (ტალიკაძე, 2020).

დასკვნები

აგროსასურსათო პროდუქტების კონკურენტუნარიანობის დონის შეფასების მიზნით გაანგარიშებული ინდექსების, ჩატარებული ანალიზის საფუძველზე გაკეთებულია ძირითადი დასკვნები, კერძოდ:

- სავაჭრო ბალანსის ნორმალიზაციის ინდექსის საფუძველზე გამოვლინდა კონკრეტული ქვეყნები, რომელთანაც საქართველოს აქვს ხელსაყრელი საგარეო სავაჭრო ბალანსის ნორმალიზაციის ინდექსი. თუმცა, ნორმალიზაციის ინდექსის გაანალიზებამ ქვეყნების ჯგუფების მიხედვით გვიჩვენა, რომ საქართველო საჭიროებს საექსპორტო პოტენციალის ათვისებას, განსაკუთრებით ეკონომიკური თანამშრომლობი-

სა და განვითარების ორგანიზაციისა და ევროკავშირის ქვეყნების შემთხვევაში. ევროკავშირის წევრი ქვეყნების დონეზე გამოვლინდა ის ქვეყნები, რომელთაც საქართველოს გააჩნია ხელსაყრელი საგარეო სავაჭრო ბალანსის ნორმალიზაციის ინდექსი, ესენია ბულგარეთი, ლიეტუვა, ესპანეთი, ესტონეთი და ლატვია. მნიშვნელოვანია დასახელებულ ქვეყნებთან ვაჭრობის გაფართოება/გაღრმავება.

- ვაჭრობის ინტენსივობის ინდექსის ანალიზი ცხადყოფს, რომ საქართველოს ევროკავშირის ბაზარზე დსთ-ს ბაზართან შედარებით არასახარბიელო შედეგები აქვს. სხვა სიტყვებით, საქართველოს არსებული საექსპორტო პოტენციალი არ აქვს საკმარისად გამოყენებული, მიუხედავად ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებისა. როგორც სავაჭრო პარტნიორი, საქართველოსთვის დსთ-ს ქვეყნათა ჯგუფი ბევრად მნიშვნელოვანია, ვიდრე საქართველო მათთვის. დსთ-ს ქვეყნათა ჯგუფში კი მთავარი სავაჭრო პარტნიორის ადგილი საქართველოსთვის უკავია რუსეთს. მიზანშეწონილია, საექსპორტო ძალისხმევის კონცენტრაციამ გადაინაცვლოს ევროკავშირის ბაზარზე, იმ სავაჭრო რეჟიმის გათვალისწინებით, რაც უკვე ევროკავშირთან საქართველოს აკავშირებს. ეს უზრუნველყოფს საერთაშორისო ვაჭრობის დროს ნაკლებ დამოკიდებულებას ერთ რომელიმე ქვეყანაზე.
- გამოვლენილი შედარებითი უპირატესობის ინდექსის მიხედვით მაღალი კონკურენტუნარიანობით ხასიათდება შემდეგი პროდუქტები: მინერალური და მტკნარი წყლები, სპირტიანი სასმელები, ხმელი ვაშლი, ყურძნის ნატურალური ღვინოები, ახალი ან ხმელი ნაჭუჭგაცლილი თხილი, წყლები, მინერალურისა და დაგაზიანებულის ჩათვლით, შაქრის დანამატების შემცველობით, ახალი ატამი, ნექტარინების ჩათვლით, შინაური ქათმის, (*Gallus domesticus*) ახალი კვერცხი ნაჭუჭით, ინკუბირებისათვის, ახალი ვაშლი, კარტოფილი. მართალია, აგროსასურსათო პროდუქტების ექსპორტის მოცულობაში პირველი და მეორე ადგილები უკავია ღვინოსა და სპირტიან სასმელებს, მაგრამ მათ დაბალი RCA ინდექსი გააჩნიათ ისეთ პროდუქტებთან შედარებით, როგორებიცაა: მინერალური და მტკნარი წყლები, ახალი ატამი, ხმელი ვაშლი. სწორად ზემოთ დასახელებულ პროდუქტებს აქვთ მაღალი საექსპორტო პოტენციალი. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია მოცემული პროდუქტთა ჯგუფების ექსპორტიის წახალისება და მხარდაჭერა საექსპორტო პოტენციალის ათვისების მიზნით.
- ყველა აგროსასურსათო პროდუქტი, რომელსაც ახასიათებდა ექსპორტის გრძელვადიანი პრაქტიკა და ლიდერი პოზიციები აგროსასურსათო სექტორიდან ექსპორტში არის კონკურენტუნარიანი.

ლიტერატურა

1. გაგნიძე, ი. (2012). ქვეყნების კონკუჰენგუნაჩიანობა და კლასტერები: ისტორია და ანამედიოვება. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი. გვ 17; გვ. 19 გვ. 25
2. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო. (2022). საქართველოს აგროსასურსათო პროდუქტების ექსპორტ-იმპორტი
3. ტალიკაძე, ნ. (2020). საექსპორტო აგროსასურსათო პროდუქტების კონკუჰენგუნაჩიანობა და კონკუჰენგუნაჩიანობის ამადლების ეკონომიკური პოლიტიკა. ჟურნალი „გლობალიზაცია და ბიზნესი“. N9/2020; ISSN 2449-2396 ბეჭდური. E ISSN 2449-2612 ონლაინ.
4. ლალანიძე, გ. (2013). კონკუჰენგუნაჩიანობისა და სტატეგიის ურთიერთკავშირის საკითხები. სამეცნიერო პრაქტიკული ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“. N4, ივლისი-აგვისტო, 2013
5. ლალანიძე, გ. (2015). საექსპორტო პოტენციალი და კონკუჰენგუნაჩიანობა უპიჩატესობა. ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“. N3. 91-99.
6. Balassa, B. (1965). *Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage*. The Manchester School of Economic and Social Studies. Vol. 33, No. 2, pp. 99-123.
7. Balassa, B. (1971). *Trade Policies in Developing Countries*. The American Economic Review. Vol. 61, No. 2, pp. 178-187.

8. Balassa, B. (1977). *Revealed Comparative Advantage Revisited: An Analysis of Relative Export Shares of the Industrial Countries*. The Manchester School of Economic and Social Studies. Vol. 45, No. 4, pp. 327–344.
9. Bojnec, Š., & Fertő, I. (2015). *Agri-Food Export Competitiveness in European Union Countries*. Journal of Common Market Studies JCMS. Volume 53, Issue 3, 476-492
10. Chen M.J., & Miller D., (2014). *Reconceptualizing competitive dynamics: a multidimensional framework*. Strategic. Manage. J. 36 (5) 758–775.
11. Gaganidze G., & Ramishvili B. (2018). *How To Evaluat Efficiency Of The Export Strategies*. International Scientific-Practical Magazine - Globalization And Business. N5
12. Huang H.F., He Y., & Chen J., (2019). *Competitive strategies and quality to counter parallel importation in global market*. Omega. 86 173–197.
13. Silagadze, A. & Atanelishvili, T. 2020. *Georgia -Cis Trade Relations: The Problems Of The Russian Market*. Academic Journal of Science. CD-ROM. ISSN: 2165-6282 : 1001.:53–58 2020.

გამოყენებული საიტები:

1. <https://www.geostat.ge/ka> - საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალურ ვებგვერდზე არსებული სტატისტიკური მონაცემები, კერძოდ:
2. სასურსათო ბალანსები, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/297/sasursato-usaftrkhoeba>
3. საგარეო ვაჭრობა, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/35/sagareo-vachroba>
4. სურსათის ექსპორტ-იმპორტი, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/297/sasursato-usaftrkhoeba>
5. ერთნაირი კულტურების წარმოება, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/196/soflis-meurneoba>
6. მრავალნაირი კულტურების წარმოება, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/196/soflis-meurneoba>
7. ექსპორტი ქვეყნების მიხედვით, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/637/eksporti>
8. ექსპორტი ქვეყნების ჯგუფების მიხედვით, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/637/eksporti>
9. იმპორტი ქვეყნების მიხედვით, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/638/importi>
10. იმპორტი ქვეყნების ჯგუფების მიხედვით, იხ. ბმული: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/638/importi>
11. საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურა (HS 2012-2017 კომბინირებული), იხ. ბმული: https://www.geostat.ge/media/13419/13-HS-2012-2017-%28combined%29_GEO.pdf
12. <https://www.trademap.org/Index.aspx> - საერთაშორისო სავაჭრო ცენტრის ოფიციალური ვებგვერდი. ხდებოდა ფილტრაცია, პროდუქტის ჯგუფის (15 დასახელების), რეგიონის (ევროკავშირის) და პარტნიორი ქვეყნების (საქართველოს) დონეზე.

Competitiveness of Georgian Agro-food Products in the European Union market

SUMMARY

Research on the export agro-food products and the evaluation of its level of competitiveness will play an important role in determining the optimal export potential and local production priorities. The high competitiveness of agro-food products will be one of the cornerstones of the country's food security. And the supply of competitive agro-food products to the domestic and international markets will contribute to the future development of production. The purpose of the research is to determine the level of competitiveness of Georgian export agro-food products and to determine its role in the assessment of export potential. Competitiveness assessment of the export agro-food product was carried out for the EU market. The conclusions expressed by the researcher are supported by the observation of the research product over a period of 16 years and the calculation of relevant indices.

The methods of analysis, synthesis, comparison, deduction and induction were used for the present study. The article is an analysis of theory and empirics. Competitiveness of agro-food products was evaluated based on revealed comparative advantage (RCA), trade balance normalization, trade intensity index. All data processed by the author. Research agro-food products were selected, on the one hand, taking into account which agro-food products are being exported at the current stage, and on the other hand, which agro-food products can be exported.

Key words: product competitiveness, revealed comparative advantage, normalization index, trade intensity index, agro-food product.